

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

A Scholarly Annual of Ferenc Rákóczi II.
Hungarian College of Transcarpathia

2009
VIII. évfolyam, 1. kötet
Том VIII, № 1
Volume VIII, № 1

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

2009/1
VIII. évfolyam, 1. kötet / Том VIII, № 1

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Soós Kálmán, Orosz Ildikó, Cserniczkó István, Barkáts Jenő
A KÖTETET SZERKESZTETTE: Penckófer János, Kohut Attila

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Шовш К., Орос І., Черничко С., Боркач Є.
ЗА РЕДАКЦІЄЮ: Пенцкофер І., Когут А.

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó / Коректура: Г. Варцаба І.
TÖRDELÉS: Garanyi Béla / Верстка: Гороній А.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

A kiadásért felel: Orosz Ildikó és Soós Kálmán / Відповідальні за випуск: Орос І., Шовш К.

ISBN: 978-966-7966-76-8

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Történelem

BRAUN LÁSZLÓ: Történelem és identitás. Gondolatok az azonosságtudatról, a hovatarozásról és a nemzeti-közösségi érzésekről	7
LUKÁCS ATTILA: A magyar–magyar kapcsolatok alakulása (1944–91). A magyar–magyar kapcsolatok és a szovjet korszak	15
BERECZKY GYÖRGY: A sztálini és hrucscsovi nemzetiségpolitika a korabeli kárpátaljai sajtóban, összehasonlító jellemzésük	29
SZAKÁL IMRE: Podkarpatszka Rusz jelentősebb pártjainak szereplése a nemzetgyűlési és tartományi választásokon 1924 és 1938 között	37
BARÁTH VIKTÓRIA: A donbászi munkaszolgálat a kigyósi túlélők emlékezetében	55

Honismeret

BARTA KÁROLY: Mezővári lakosságának összetétele	69
BALLA ANDREA: Nagydobrony családnevei a XX. század elejétől napjainkig	79

Nyelv- és irodalomtudomány

СЛИЗАНЕТА БАРАНЬ–СТЕПАН ЧЕРНИЧКО: Дослідження українсько-угорських міжмовних контактів у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II	91
BÁRÁNY BÉLA: A sors koncepciója Vaszilij Grosszman <i>Élet és sors</i> , illetve Kertész Imre <i>Sorstalanság</i> című regényében	113
ТУРЯНИЦЯ Ю. Д.: Поет великої любові до людей, до України. А мати – мадярка, батько – француз	123

Pedagógia

ХИЖНА О. П.: Компетентність учителя початкової школи як важлива умова успішності художньо-педагогічної діяльності	131
HUSZTI ILONA: Angoltanárképzés Beregszászon	141
SZILÁGYI LÁSZLÓ: Language learning strategies used by successful and unsuccessful language learners in the process of learning English as a foreign language at the Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II	147
BALOGH LÍVIA: Kárpátaljai magyar iskolai értesítők adatbázisa	161
LESKU KATALIN: A környezeti nevelés gyakorlata a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán	171

Gazdaság, környezet és turisztika, fauna

СПАСЬКИЙ Г. В.: Економічні засади створення спеціальної економічної зони “Берегово”	183
MELYNCSOK ADRIENN: Gazdasági átalakulások Kárpátalja mezőgazdaságában az elmúlt évek statisztikai adatai alapján (különös tekintettel a növénytermesztés helyzetére) ...	191
RÁCZ BÉLA: A <i>Nagymuzsaly-A</i> lelőhely pattintott kőeszköz-gyűjteményének nyersanyag típusai	205
LÁSZLÓ GYURICZA–SÁNDOR BERGHAUER: Probleme der Bewertung der Naturbedingungen im Tourismus	213
DR. KOMONYI ÉVA–CSOMA ZOLTÁN–DEMETER LÓRÁNT: A Nagy-hegyen található meddőhányó kihatása a környező vizek állapotára	221
KOLOZSVÁRI ISTVÁN–ILLÁR LÉNÁRD: A Tisza tiszaujlaki szakaszán élő szitakötőfajok faunisztikai felmérése	231
Eseménynaptár	241

Gazdasági átalakulások Kárpátalja mezőgazdaságában az elmúlt évek statisztikai adatai alapján (különös tekintettel a növénytermesztés helyzetére)

Rezümé Kárpátalján a különböző vállalati formákban ténykedő termelőerők hatékonyságát javítani lehetne a megfelelő befektetésekkel, melyek a szakképzettséget, a mezőgazdaságban megjelenő innovációk beépülését és az infrastruktúra fejlesztését tennék lehetővé. Napjainkra a mezőgazdasági vállalatok helyzete sokat romlott a rendszerváltás előtti időszakhoz képest, számuk viszont emelkedett. A tulajdonukban lévő földek összterülete csökkent, így átlagosan kisebb területeken gazdálkodhatnak. Az elavult technológiával rendelkező vállalatok nem tudnak versenyképes termésátlagot termelni, míg a parasztgazdaságok termésátlaga és a betakarított termés mennyisége a megfelelő technikai felszereltség hiányában is jobb. Bár egységenként sokkal kisebb földterületekkel rendelkeznek, fokozatos fejlődés figyelhető meg mind a megyében, mind a Beregszászi járásban. A parasztgazdaságok számának növekedésével nőtt az össztermék a megyében, javulást tükröznek a termésátlagok és a mezőgazdasági termékek minőségi jellemzői is. Az utóbbi évekre jellemző, hogy a növénytermesztés jelentősége előtérbe került az állattenyésztéssel szemben, pedig mindkettő fejlesztéséhez megvannak a gazdasági és a természeti adottságok. Bár jelentősen javult a megyében a mezőgazdasági termelés helyzete az utóbbi években, ez egyelőre mégsem elegendő egy stabil, kiegyensúlyozott gazdaság megteremtéséhez. Ha az állam és a helyi társadalmi közösségek változtatnak a mezőgazdasághoz való hozzáállásukon, felismerik annak fontosságát és benne rejülő lehetőségeket, talán felgyorsulnak a fejlesztési folyamatok, eljutnak Kárpátaljára is a célirányos beruházások, ezáltal lendületet kapnak a mezőgazdaságban tevékenykedő vállalkozások.

Резюме Сільське господарство - одна з важливих економічних галузей, для розвитку якої необхідно різноманітні професійні знання. У сільськогосподарській сфері відіграють велику роль зовнішні фактори (клімат, аграрна політика та інші), також необхідна професійна кваліфікація та освоєння нових технологій. За допомогою статистичних досліджень можна виявити зміни в даному періоді, але для виявлення причин цих змін потрібне більш ретельне дослідження. У даній роботі більш ретельно роз'яснюються статистичні дані, які пояснюють розвиток сільського господарства, вплив фінансових ресурсів, базу фахівців. За останні роки сільське господарство розвинуто не достатньо стабільно. Важливо нагадати останні про зв'язок сільського господарства та промисловості (розробка нових технологій). В наші часи стан сільськогосподарських підприємств погіршився, так як зменшилися посівні та інші господарчі земельні площі; до того ж застарілий парк с/г машин. Ці фактори впливають на розвиток сільського господарства як галузі економіки Закарпатської області.

A XX. század társadalom-politikai változásainak köszönhetően a tudomány és a technika jobban fejlődött, mint a korábbi évszázadokban együttvéve. A tudományos-technikai előrehaladás mezőgazdaságot is érintő legfontosabb területei a következők: az automatizálás, az elektronika, az atomenergia megjelenése, a mezőgazdasági termelés gyors iparosodása, a technika és biológia, a biotechnológia mezőgazdasági ágainak fejlődése. A tudományok fejlesztésére nagyobb összegeket és erőforrásokat áldoztak. Lerövidült a gyakorlati alkalmazhatóság ideje, valamint a termelési eszközök elavulásának és cseréjének ideje is.

A GDP-ből, illetve a megtermelt nemzeti össztermékből jelentős részt használtak fel beruházásokra, ennek következménye az eszközök bővülése, majd a munkatermelékenység növekedése lett. Magasabb lett a képzettségi szint, a gépesítéssel energiák szabadultak fel, élénkült a nemzetközi munkamegosztás (Lőkös 2000).

A XX. század utolsó évtizedeiben az árszínvonal emelkedése nagyon eltérő volt az ipari és a mezőgazdasági termékek körében (az utóbbi rovására), a megjelenő infláció, a megnövekedett költségek előirányozták az anyag- és energiatakarékos termékek előállítását. A műszaki és strukturális forradalom eredményeit (mikroprocesszorok,

* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, óraadó tanár, a Tanulmányi Osztály instruktora

robotizálás) jól és gyorsan felhasználó, iparosodott országok világkereskedelemben való részesedése és versenyképessége jelentősen megnőtt (mezőgazdaságuk fejlődése is kiemelkedő volt) (Lőkös 2000).

A fejlődés üteme és volumene nem volt egyenletes a különböző országcsoportok között, hiszen egy gyenge fejlettségű ország növekedési üteme magas, volumene alacsony (a bázisszint nagyon alacsony mivolta miatt). Például a volt KGST országokban 8%, a fejlett országokban 4,5% a fejlődés évi üteme (Nyitrai 1996). A szintkülönbségek nem egyenlítődték ki, inkább érzékelhetőbbé váltak. Ezzel párhuzamos haladást mutat ezen országok mezőgazdasága is, mivel a mezőgazdasági termelés helyzete szorosan összefügg az ország gazdaságára általános érvényű fejlődési tendenciáival.

Az ipar, a mezőgazdaság és a nemzetgazdaság kapcsolata

Fontosnak tartom megemlíteni az ipar és a mezőgazdaság szoros kapcsolatát, s ez hogyan irányozza, irányozhatja elő a gazdasági növekedést, fejlődést. Különböző nézőpontokból szemlélhetjük ezeket a kapcsolatokat, de minden esetben szem előtt kell tartanunk, hogy az országok más-más természeti (földtani, éghajlati, ásványi) és gazdasági adottságokkal rendelkeznek.

A mezőgazdasági munkatermelékenység javulásával kevesebb munkaerő szükséges a mezőgazdaságban, viszont az ipari termékek, és szolgáltatási ágak magasabb színvonala miatt nagyobb munkaerő-ellátottságot kell ezekre a területekre biztosítani.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a legalacsonyabban fejlett országokban 60–70%, míg a legmagasabban fejlett országokban csak 2–5% (Lőkös 2000).

Míg az iparban az új technológia, modern gépek, szaktudás közvetlen hatékonyságnövelést eredményeznek, azaz meggyorsítják a termelőfolyamatot, addig a mezőgazdaságban közvetett hatást érnek el, kevesebb munkaerő, jobb minőség, de a termelés időtartamát nem, vagy csak csekély mértékben befolyásolja (elsősorban a biológia és a természet törvényszerűségei miatt).

Bár a fejlett országokban a mezőgazdaság fejlődésének jóval kisebb az üteme a gyengén fejlettekhez képest, mégis sok idő kell még ahhoz, hogy ezen térségek gazdasága megközelítse a legfejlettebb országok mutatóit.

Kárpátalja mezőgazdasági áttekintése

Kárpátalja Ukrajna egyetlen olyan megyéje, amely 4 országgal határos: Magyarországgal, Lengyelországgal, Romániával és Szlovákiával. Területi elhelyezkedése miatt közgazdasági csomópont, kereskedelmi és vállalkozói központ. Ezek az adottságok vezettek Kárpátalja stratégiai és központi fejlődésén keresztül államközi kapcsolat teremtéséhez: turizmus, sport, gyógykezelés. Kárpátalja mindig fontos szerepet játszott Ukrajna integrációjában Európával (ogrsez 2006).

A mezőgazdaság helyzetét leginkább az összetermék alakulása, növekedése vagy csökkenése, összetevőinek aránya mutatja (lásd 1. táblázat).

**1. táblázat. A mezőgazdasági össztermék alakulása Kárpátalján
1995 és 2004 között**

(Forrás: Закарпаття 2006 статистичний щорічник, 103. oldal)

(a 2005-ös év áraiban, millió hr.)

	Mezőgazdasági össztermék	Ebből	
		növénytermesztés	állattenyésztés
A minden gazdaság kategóriájában			
1990	2362,7	1017,5	1345,2
1995	1880,6	810,1	1070,5
2000	1834,4	807,4	1027,0
2003	2137,8	963,2	1174,6
2004	2123,7	1025,1	1098,6
2005	2103,1	965,7	1137,4
2006	2096,2	968,5	1109,7
Mezőgazdasági üzemekben			
1990	1012,5	460,9	551,6
1995	280,9	144,8	136,1
2000	99,0	66,6	32,4
2003	98,8	70,4	28,4
2004	124,8	105,9	18,9
2005	95,2	64,7	30,5
2006	92,3	58,1	34,2
Parasztgazdaságokban			
1990	1350,2	556,6	793,6
1995	1599,7	665,3	934,4
2000	1735,4	740,8	994,6
2003	2039,0	892,8	1146,2
2004	1998,9	919,2	1079,7
2005	2007,9	901,0	1106,9
2006	2003,9	928,4	1075,5

A táblázatban megfigyelhető, hogy az évek múlásával hogyan kap a mezőgazdaságban egyre fontosabb szerepet a növénytermesztés az állattenyésztéssel szemben. Az össztermék folyamatos növekedését, a mezőgazdasági vállalatokat háttérbe szorítva a parasztgazdaságok egyre nagyobb részaránya biztosítja.

A vizsgált időszak alatt az össztermék átlagosan 13%-kal nőtt 2004-ig, majd kisebb csökkenés tapasztalható 2005-ben és 2006-ban is.

1990-ben a növénytermesztésből származó össztermék minden gazdasági kategóriában 43,7%. Ez az arány folyamatosan növekedett és 2004 végére elérte a 48,27%-ot, majd 2006-ra a 46,2%-ot. A mezőgazdasági vállalatoknál a növénytermesztés részaránya 2006-ban az össztermelésnek 88,72%-a volt, amely 1995-ben még csak 57,11% volt.

A parasztgazdaságokban a vizsgált idő alatt 41,22%-ról 46,33%-ra emelkedett a növénytermesztés részaránya, míg az össztermelést figyelembe véve 48,42%-os növekedést mutat. A 2003-as évhez képest az össztermelésben enyhe csökkenés tapasztalható, ami az állattenyésztés termelési visszaeséséből adódik, viszont eközben a növénytermesztés mind a mezőgazdasági vállalatokban, mind a parasztgazdaságoknál tovább növekedett.

Érdemes a mezőgazdasági termelést más szemszögből is megfigyelés alá vetni. A 2. táblázatban bázisviszonyszámokat találunk, amelyek segítségével jobban áttekinthetjük a változásokat a termékek előállításban.

**2. táblázat. A mezőgazdasági termékek előállításának
növekedési üteme Kárpátalján**

(Forrás: *Закарпаття 2006 статистичний щорічник, 103. oldal*)

(százalékban)

	Minden gazdasági kategória	Mezőgazdasági vállalatok	Parasztgazdaságok
1990 = 100			
1995	79,5	28,8	121,1
2000	77,8	10,6	132,7
2001	85,2	12,0	145,2
2002	87,7	12,8	148,9
2003	90,6	10,7	156,1
2004	89,9	13,7	152,3
2005	89,0	9,4	148,7
2006	88,7	9,1	148,4
1995=100			
2000	97,8	36,8	109,6
2001	107,2	41,9	119,9
2002	110,2	44,6	123,0
2003	113,9	37,0	128,9
2004	113,0	47,7	125,7
2005	111,8	33,9	125,5
2006	111,5	32,9	125,3

1990-ben Ukrajna (így Kárpátalja is) még a Szovjetunióhoz tartozott, 1995-ben viszont már önálló, független ország volt. Tehát, ha e két évszámot vesszük bázisnak, nemcsak egyszerűen két évet, hanem két különböző agrárpolitikával rendelkező korszakot hasonlíthatunk össze.

Itt is több kategóriában megközelítjük az összehasonlításhoz használt adatokat: minden gazdasági kategória, mezőgazdasági vállalatok és parasztgazdaságok.

Kezdetben az 1990-es évet vesszük bázisnak. Az össztermelés minden gazdasági kategóriában folyamatos növekedést mutat, de egyetlen évben sem éri el az 1990-es szintet, csak 2003-ban közelíti meg. A mezőgazdasági vállalatokra a fordított arányosság jellemző, azaz az évek múlásával egyre csökkenő adatokat látunk. A 2000-es és a 2003-as évben a legalacsonyabb a közelítés mértéke. Csak a parasztgazdaságoknál figyelhető meg, hogy túllépi az 1990-es értéket, sőt nagyarányú, majdnem 50%-os termelési növekedés tapasztalható (Закарпаття 2006).

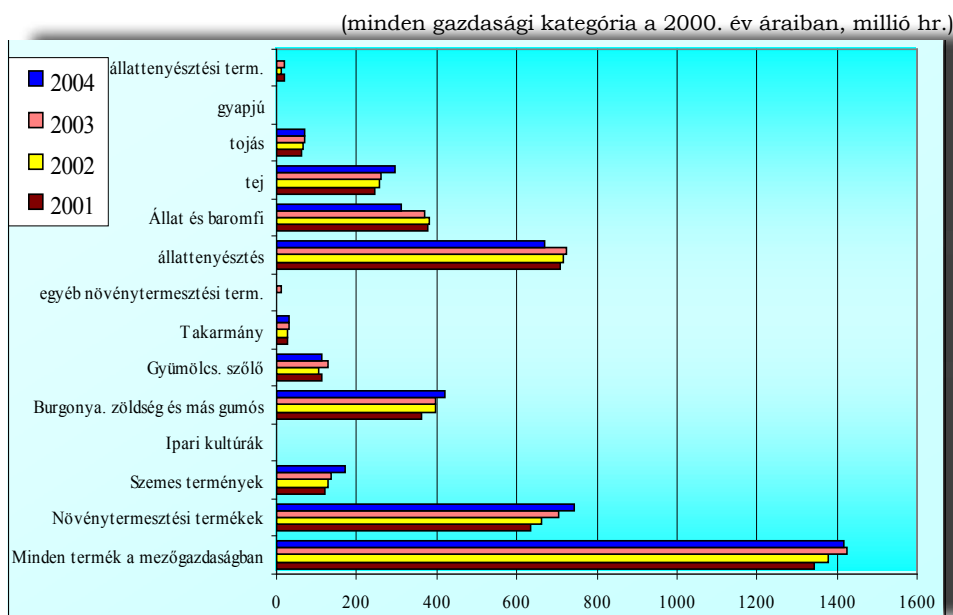
Ha 1995-öt jelöljük meg bázisként, minden kategóriában folyamatos növekedés a jellemző. 2001-ben átlagosan Kárpátalja eléri és túllépi a 100%-ot, tehát meghaladja a termelés az 1995-ös szintet, a parasztgazdaságokban ez már 2000-ben bekövetkezik, 2004-ben pedig több mint 25%-os növekedés figyelhető meg, majd leáll a növekedés üteme, és egy passzív időszak kezdődik meg. A mezőgazdasági vállalatok termelési szintje az 1995-ös évhez viszonyítva az utóbbi években átlagosan 40%-os produktivitást mutat (Закарпаття 2006).

Összefoglalva, a függetlenné válás utáni években átlagosan ugyan kevesebb a termékelőállítás mértéke, viszont a folyamatos termelési szintemelkedés a mezőgazdaságban hozzájárul a minőség javulásához, és az elért eredmények pozitív értékeléséhez.

Ahhoz, hogy teljesen átláthassuk Kárpátalja mezőgazdaságának helyzetét, meg kell vizsgálnunk a gazdasági ágazatokkal együtt a termékstruktúra változásait és ennek gazdasági hatásait is. Ezt az 1. ábra segítségével tehetjük meg, ahol a gazdaságot leginkább meghatározó termékek szerepelnek a legmeghatározóbb évben, azaz 2004-ben. Itt fontosabb az évek szerinti szerkezeti változások aránya, a különbségek mértéke.

A különböző színek az éveket jelölik, melyik termék mely évben milyen változáson ment keresztül, csökkent vagy emelkedett jelentősége a mezőgazdaságban.

1. ábra. A mezőgazdasági össztermék struktúrája Kárpátalján

(Forrás: *Закарпаття 2004 статистичний щорічник*, 159. oldal)

Az 1. ábra diagramján szerepelnek az állattenyésztési ágazatok is, mivel ezek szintén szerves részét képezik Kárpátalja mezőgazdaságának és könnyebben megérthetjük a változások okait.

Az összterméket nézve a legkiemelkedőbb év a 2003-as, amikor az állattenyésztésnél is megfigyelhető egy kis emelkedés. A növénytermesztésnél folyamatos és egyforma az évek szerinti szintemelkedés.

A növénytermesztésnél a szemes termények és a burgonya, zöldség és más gumós növények kategóriában található növények értékének emelkedése volt a meghatározó a szintnövekedésnél. Az állattenyésztésnél, bár drasztikusan csökkent az állatok darabszáma, növekedett a takarmánynövények termesztése, és ezzel együtt növekedett a tej és a tojás termelése.

Itt is megfigyelhető a 2004-es évben bekövetkezett kisebb visszaesés, ami jellemző volt a 2005–2006-os évekre is (*Закарпаття 2006*).

Termésátlagok

A Kárpátalján termelt mezőgazdasági növények közül a megyében természetesen legjelentősebbeket emeljük ki az elemzés céljából. A továbbiakban egy nemzetközi összehasonlításhoz is alapot adó mutatót elemzünk, a termésátlagot (1 ha-on milyen mennyiségű termék állítható elő). Elsőként tekintsük át a szemes kultúrákat a 3. táblázat segítségével.

3. táblázat. A szemes kultúrák termesztésének termésátlaga Kárpátalján

(Forrás: *Закарпаття 2006 статистичний щорічник, 125. oldal*)

(minden gazdasági kategória, ha)

	Évek					
	1995	2000	2002	2004	2005	2006
Megyében	29,9	25,8	32,8	41,6	37,0	35,0
Ungvár (város)	21,0	–	–	–	–	--
Munkács (város)	17,2	14,1	19,5	7,8	15,3	15,1
Beregszászi	26,7	19,0	30,1	40,4	32,3	27,8
Nagybereznai	18,1	22,2	38,5	31,1	26,6	33,3
Nagyszőlősi	35,2	27,1	34,1	42,3	37,2	37,7
Volóci	17,6	5,0	24,0	26,0	26,7	28,3
Ilosvai	30,0	26,8	36,3	40,8	38,7	41,4
Ökörmezői	24,4	17,0	16,0	13,9	17,0	16,9
Munkácsi	28,3	27,2	32,9	42,3	39,6	40,1
Perecseni	20,8	21,2	24,1	31,6	24,6	36,1
Rahói	17,3	16,5	26,8	30,1	29,0	29,0
Szolyvai	25,3	22,5	28,3	33,6	38,6	35,1
Técsői	29,7	31,0	36,0	44,5	41,1	37,4
Ungvári	33,2	29,7	33,2	42,3	40,9	33,9
Husztói	24,0	30,6	35,0	42,2	30,2	32,2

A megyében a szemes kultúrák termesztésének termésátlaga az 1995-ös évhez viszonyítva 2004-re 39,1%-os (11,7 q/ha) növekedést mutat. Ez az eredmény egy folyamatos fejlődési szakasz eredménye, melyhez hozzájárult, hogy a parasztgazdaságoknak egyre nagyobb lett a részaránya a megtermelt mennyiségekben.

Az 1995-ös évben 10 járásban a termésátlag értéke a megyei szint (29,9 q/ha) alatt van és mindössze 3-ban (Nagyszőlősi, Ilosvai és Ungvári) haladja meg azt. A járások többsége megközelíti a kárpátaljai termésátlagot, többek között a Beregszászi is (10%-kal marad el). Két járás kivételével kisebb-nagyobb mértékben folyamatos a termésátlag növekedése 2004-ig. Bár a megyei átlag nem mutat drasztikus termésátlag csökkenést, ha jobban megvizsgáljuk a járások adatait, majdnem mindenhol 2002-es szint alatti értékeket találunk.

A 2000. évre jellemző az értékek jelentős visszaesése több járásban és az egész megyében is, kivéve a Nagybereznai és a Husztói járásokban, ahol több mint

20%-os növekedés mutatható ki. Nagyon csekély mértékű javulás tapasztalható a Técsői és a Perecsenyi járásokban.

A vizsgált időszak elejét (1995) hasonlítsuk össze a vizsgált időszak legjobb értékével (2004) járások szerint. A legeredményesebb a Huszti járás volt, mivel 76%-os (18,2 q/ha) a javulás és 2004-ben meghaladja a megyei termésátlag értékét is. A Beregszászi járásban az 51%-os (13,7 q/ha) növekedés elég volt ahhoz, hogy kissé lemaradva elérje a kárpátaljai átlagértékeket.

Párhuzamot vonhatunk a szemes kultúrák és egy külön kategóriaként meghatározott termés, a búza termesztésének termésátlaga között. Egyes járásokban a búza termelékenységének intenzitása 2004-re meghaladta a megyében hektáronként megtermelt szemesekét 3%-kal. A 2000. évi visszaesés kivétel nélkül minden járásra jellemző. A megyei termésátlag értékét 2004-ben 3 járás haladta meg, ezek egyike a Beregszászi (Закарпаття 2006).

Tekintsük meg a 4. táblázatot, ahol a Kárpátalján megtermelt legnagyobb mennyiséget adó ágazatot, a burgonya termésátlagát láthatjuk. A vizsgálat során figyelembe kell venni a kárpátaljai burgonya- és zöldségtermelés növekedését, intenzitását és ennek egyik legfőbb okát, a parasztgazdaságok egyre nagyobb részarányát ezen a területen. Így, bár az adatok a mezőgazdaság minden gazdasági kategóriájára vonatkoznak, mégis a mezőgazdasági vállalatok szerepe elhanyagolható, ezek az értékek a parasztgazdaságoknak köszönhetőek.

4. táblázat. A burgonyatermesztés termésátlaga Kárpátalján 1995 és 2006 között

(Forrás: : Закарпаття 2006 статистичний щорічник, 126. oldal)

(a mezőgazdaság minden kategóriájára, ha)

	Évek					
	1995	2000	2002	2004	2005	2006
Megyében	113,8	139,3	152,8	160,6	156,1	161,0
Ungvár (város)	101,9	122,0	120,0	145,0	157,4	160,0
Munkács (város)	100,4	170,9	146,9	167,7	168,9	164,7
Beregszászi	130,7	137,5	148,3	160,3	164,5	164,6
Nagybereznai	112,5	188,4	141,0	145,0	140,4	146,0
Nagyszőlősi	104,5	119,8	130,0	159,8	162,5	163,0
Volóci	118,1	123,8	119,4	161,0	160,9	160,8
Ilosvai	121,3	124,8	183,8	192,3	185,0	185,4
Ökörmezői	122,7	140,5	130,8	143,9	144,0	144,0
Munkácsi	135,1	123,0	177,8	183,4	184,1	185,4
Perecseni	97,0	189,3	169,5	145,0	165,8	169,8
Rahói	101,5	120,1	120,1	145,0	100,0	100,0
Szolyvai	133,9	147,0	119,8	160,0	160,3	161,0
Técsői	103,3	149,9	151,0	152,5	150,0	150,0
Ungvári	101,4	132,6	176,4	155,6	161,3	165,0
Huszti	97,6	132,1	145,0	150,0	140,0	139,6

A megyében a hektáronként megtermelt burgonya minden járásban folyamatosan növekedett, egy-két kisebb járást leszámítva. Ezek egyre növekvő intenzitással hozzák be a lemaradást és érik el vagy közelítik meg a Kárpátaljai szintet.

Kárpátalján a termésátlag növekedése 1995 és 2004 között 41% volt, ez hektáronként 46,8 mázsát jelentett, majd itt is megjelenik a visszaesés a 2005-ös évben, de 2006-ra újra eléri, sőt meg is haladja a 2004-es szintet. Évente tapasztalható, hogy egy-egy járás kiemelkedő termésátlagot produkál, majd ott is további egyenletes növekedés jellemző. 2006-ra minden járás megközelítette a megyei átlagértéket, kettő jelentősen túllépi azt (Ilosvai és a Munkácsi járás).

A Beregszászi járásban a termésátlag 1995-ben jóval a megyei szint fölött volt, de mivel a növekedés lassúbb a többi járáshoz képest, 2004-re éppen csak eléri, 2006-ra pedig túllépi az átlagértéket.

A burgonya termésátlagát rávetíthetjük a zöldség termésátlagára kisebb változtatásokkal. A megyei értéket tekintve a vizsgált időszak alatti növekedés 38,1%, ez 49 mázsa hektáronként. A Beregszászi járás nem versenyképes ebben az ágazatban, ha a termésátlag növekedését nézzük, mivel jóval 29 q/ha-ral lemarad a megyei szinttől (Закарпаття 2006).

A termésátlag a mezőgazdasági vállalkozásoknál minden évben és minden mezőgazdasági kultúra esetében kisebb a parasztgazdaságoknál jellemző termésátlagnál. Mértéke viszont változó növénycsoportonként és évek szerint is (Закарпаття 2006).

Tekintsünk át a növénytermesztésnek egy másik területét, melyről még nem esett szó, pedig ez is hozzátartozik a megye mezőgazdaságához. A 5. táblázat mutatja be Kárpátalja gyümölcs- és szőlőtermesztésének helyzetét. Figyeljük meg – a termésátlagon kívül – az erre a célra fordított földterületek méretét és a megtermelt mennyiségek évek szerinti változását.

5. táblázat. Földterület, termésmennyiség és termésátlag a gyümölcs- és szőlőtermesztésben Kárpátalján

(Forrás: Закарпаття 2006 статистичний щорічник, 127. oldal)

(a gazdaság minden kategóriája)

	Évek					
	1995	2000	2003	2004	2005	2006
Évelő növények területe, ezer ha						
Gyümölcsös terület	29,6	14,8	14,1	13,7	13,5	13,6
termőkorú	23,2	13,5	12,8	12,7	12,2	12,2
szőlőterület	6,3	5,2	4,8	4,7	4,6	4,6
termőkorú	5,4	4,9	4,4	4,2	4,1	4,1
Betakarított mennyiség, ezer t						
Gyümölcs	116,5	103,6	86,0	64,4	66,4	63,0
Szőlő	13,8	41,9	31,2	31,3	27,2	25,0
Termésátlag, q/ha						
Gyümölcs	50,2	77,0	67,2	50,7	54,6	32,8
Szőlő	25,4	86,1	71,5	73,8	66,8	30,3

A gyümölcsstermesztésre fordított földterületek évről évre csökkennek, kevesebb mint fele, 46% marad meg 2005-re, mikor a csökkenés mértéke megáll a 2000.

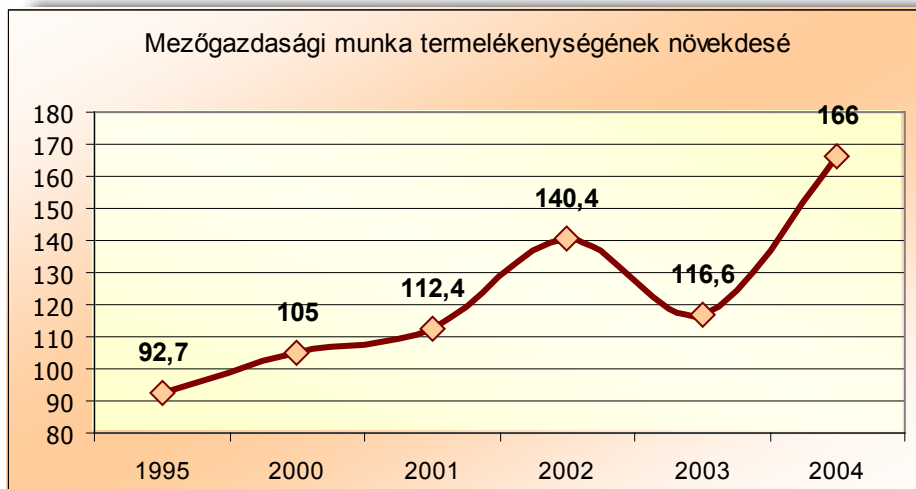
év drasztikus földterület csökkenését követően. A legnagyobb gond, hogy ebből kifolyólag a termőkorú élő növényekkel beültetett terület is nagymértékben csökkent.

A betakarított gyümölcs mennyisége is arányosan csökkent a területekkel, bár 2003-ban kisebb növekedés tapasztalható, ami valószínűleg a termésátlag emelkedésének és egyéb, itt nem részletezett tényezők következménye.

A szőlő megtermelt mennyisége, a 2001. évi visszaesést követően csekély mértékben ugyan, de növekedést mutat 2004-re, majd 2006-ra drasztikusan visszaesik. A termésátlag is 2004-ben majdnem háromszorosa az 1995-ös évben tapasztalt értékeknek, 2006-ra viszont majdnem a kezdő értékig zuhan vissza.

Összefoglalva, a termésátlag a megye minden járásában javult, majd romlott. Kárpátaljára is hatással voltak a technológiai újítások és a szakképzettség emelése. A betakarított mennyiségek növekedésében nagy szerepe van a termésátlag jelentős javulásának és a munkatermelékenység növekedésének, melyet a 2. ábrán láthatunk. (Sok szó esett már a 2004-es év jelentőségéről a mezőgazdaságban, így a most következő 2 diagramon, vagyis ábrán az ez évi adatokat vettem alapul).

(előző év 100%)

2. ábra. A mezőgazdasági munka termelékenysége Kárpátalján

(Forrás: Закарпаття 2004 статистичний щорічник, 194. oldal)

Értékesítés

Kárpátalján sokáig volt központosított agrárpolitika, tehát a természeti adottságokat nem teljesen vették figyelembe a megtermelt növényfajok típusának és mennyiségének eldöntésénél. A függetlenné válás után természeti kincsekben és előnyös földrajzi adottságokban gazdag, de tőkében és szakértelemben szegény megye lett.

A mezőgazdasági termelési rendszer többnyire állami tulajdonban volt a rendszerváltás előtt, majd folyamatosan privatizálták, vagy a falun élő lakosság

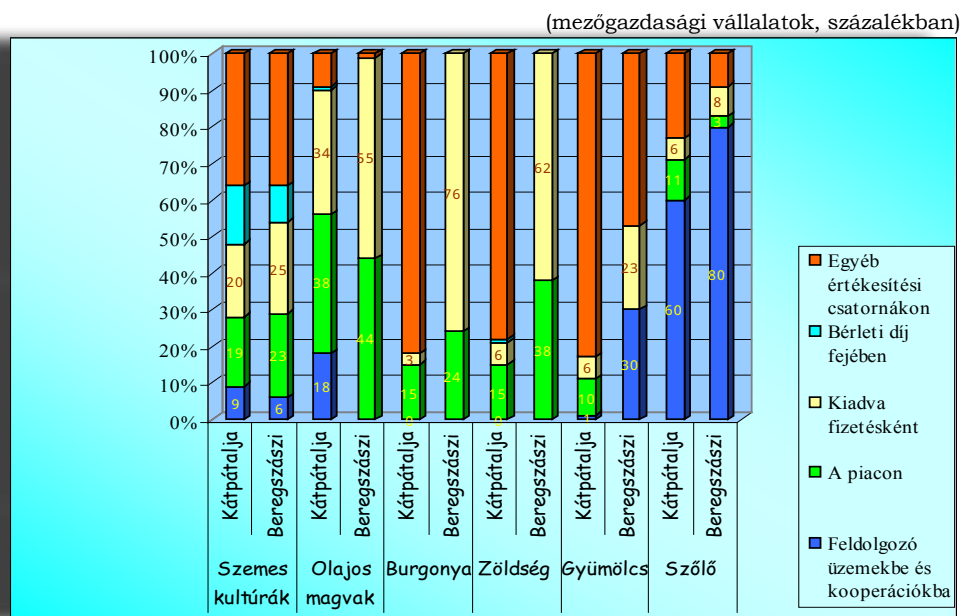
körében szétosztották a termőföldeket. A már beépült, megszokott gazdálkodási módszerekről nehéz átállni egy teljesen más rendszerre.

Bár elmondhatjuk, hogy Kárpátalja sokat fejlődött az utóbbi években a mezőgazdaság önállósága és szakképzettség terén, az anyagi gondok megoldására mégis sokszor a régi módszerekhez hasonlókat alkalmaznak. Ez tükröződik a 3. ábrán is, melyben a mezőgazdasági vállalatoknál megtermelt kultúrák értékesítésének szerkezetét láthatjuk.

Az összehasonlíthatóság érdekében a diagrammon éves felbontásban szerepel a kárpátaljai és a beregszászi értékesítés részarányos megoszlása. A mezőgazdasági kultúrák szerint tekinthetjük át a hasonlóságokat és a különbségeket, melyek az évek múlásával egyre jelentősebbek lettek, így alakult ki a 2004. évi állapot.

Ezen az ábrán csak a mezőgazdasági vállalatok termékértékesítése szerepel, mivel egy parasztgazdaságra jutó földterület kevés, a termelés csekély, alkalmazottakat pedig nem foglalkoztatnak, vagy csak egy-két főt rövid ideig.

A burgonya és a zöldség termelése a mezőgazdasági vállalatoknál csekély, ebből következően az itt feltüntetett százalékok mögött alacsony abszolút értékek vannak.

3. ábra. A mezőgazdasági termékek értékesítésének struktúrája a 2004-es évben Kárpátalján

(Forrás: Закарпаття 2004 статистичний щорічник, 195. oldal)

A szemes kultúrák és az olajos magvak alkotják a mezőgazdasági vállalatok termelésének meghatározó részarányát, így ezek értékesítéséből származik a bevételük jelentős része is. Ha megvizsgáljuk, milyen módon értékesítik termékeiket, azt is megtudhatjuk, hogy hány százalékos a tényleges bevétel és mennyi az adósságok törlesztésére fordított részarány.

A szemes kultúrák megoszlása elég széleskörű mind Kárpátalján, mind a Beregszászi járásban. A feldolgozó üzemek részére való értékesítés a megyében 9%, a járásban még ennél is kevesebb, mindössze 6%. A piacon való tényleges értékesítés részaránya magasabb ugyan, mint a feldolgozó üzemek részére történő értékesítés, de még így is kevés egy jól működő vállalathoz viszonyítva, az összesnek a 19%-a.

Mutatja a vállalatok helyzetét, hogy kifizetésre került alkalmazottak béréként az évi össztermelés 20%-a Kárpátalján, a Beregszászi járásban 25%-a, ami igen magas arány és nehéz pénzügyi helyzetre utal.

A megművelt területek egy része nem saját tulajdonban van, így bérleti díj fejében adják a termést, ez a megyében több mint 10%-a a 2004. évi termelésnek, a járásban majdnem 10%-a. A fennmaradó több mint 30% egyéb értékesítési módon lett továbbadva.

Az olajos magvak 18%-a Kárpátalján a feldolgozó üzemek részére lett értékesítve, majdnem 40% pedig a piacon. 34% lett fizetésként kiadva és mindössze 10% egyéb értékesítés keretében. Ettől az összetételi szerkezettől teljesen eltér az olajos magvak értékesítésének szerkezete a Beregszászi járásban. A piacon 42%-ot értékesítettek és 65% lett fizetésként kiadva.

Kárpátalján a burgonya- és a zöldségpiacon történő értékesítésének részaránya csekély, 18%, a legnagyobb részét egyéb csatornákon számolták el. A Beregszászi járásban a burgonya 76%-a, a zöldség 62%-a fizetésre lett fordítva, a fennmaradó részt pedig a piacon értékesítették.

Kárpátalján a gyümölcs és a zöldség értékesítésének szerkezete majdnem megegyezik egymással, viszont a Beregszászi járásban 30%-ot adtak át feldolgozó üzemeknek, 23% lett fizetésre fordítva, a maradék egyéb módon lett értékesítve.

A szőlőtermés nagy részét Kárpátalján (60%) és Beregszászban (80%) is feldolgozó üzemeknek adták át. A fizetés részaránya a megyében 6%, a járásban 8%. A fennmaradó részt piacon és egyéb módon értékesítették.

Összességében elmondhatjuk, hogy nagyon alacsony a mezőgazdasági vállalatok piaci jelenléte, a feldolgozó üzemekkel való kapcsolat is fejlesztésre szorul, és a nehéz anyagi helyzetet tükrözi, hogy a bérleti díjat és a fizetési hátralékot a termés rovására próbálják törleszteni. A 2006-os évre ezek a százalékok javultak ugyan egyes járásokban, de a megyei átlag csak csekély mértékben változott (Закарпаття 2006).

A mezőgazdasági vállalatok helyzetére következtethetünk a géppark állapotáról is.

6. táblázat. A traktorok és a termésetakarító gépek száma a mezőgazdasági üzemekben Kárpátalján

(Forrás: Закарпаття 2006 статистичний щорічник, 111. oldal)

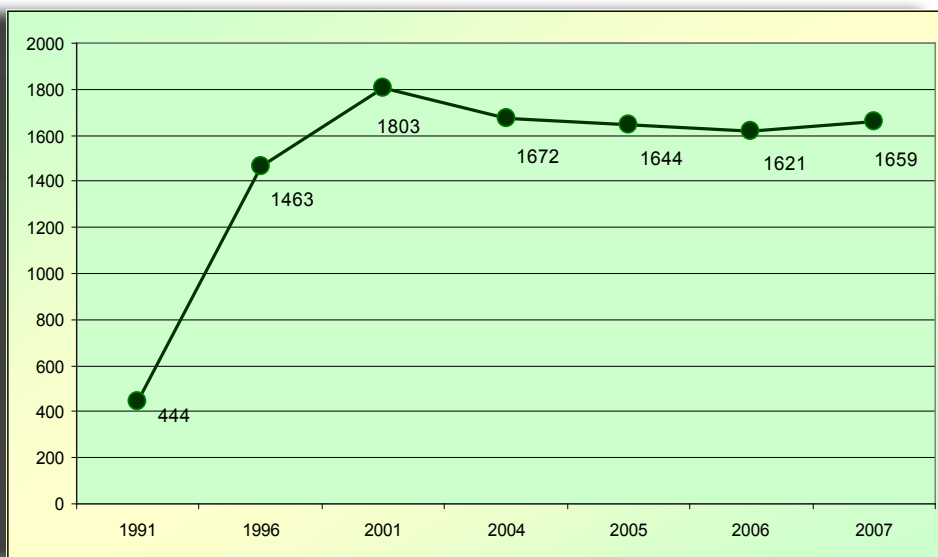
(év végére, egység)

Évek	Traktorok	Betakarító gépek
1995	4470	498
2000	2912	432
2001	2547	390
2002	2264	369
2003	2208	336
2004	1697	322
2005	1750	344
2006	1653	291

A traktorok száma a 2000. évben csökkent drasztikusan, ahogy a trágya felhasználás a földeken, vagyis abban az időszakban, amikor a mezőgazdasági vállalatok területei is nagymértékben csökkentek. Az 1995-ös évhez viszonyítva 2000-ben 35% volt a csökkenés, 2004-re pedig 62%, azaz 2773 traktorral volt kevesebb (Закарпаття 2006).

A betakarítógépeknél viszont egy egyenletes, folyamatos csökkenést tapasztalhatunk, a vizsgált időszak végére a betakarító gépek 65%-a megmaradt a mezőgazdasági vállalatok tulajdonában.

A 4. ábrán a mezőgazdasági vállalatok számának alakulása látható: az intenzív növekedés, a 2001-es csúcspont, majd csekély, de folyamatos visszaesés 2006-ig, itt ismét nőtt a vállalatok száma, igaz ez a csekély növekedés kismértékben hat az össztermék alakulására.

4. ábra. A mezőgazdasági vállalatok számának alakulása

(Forrás: Закарпаття 2006 статистичний щорічник, 109. oldal)

Az 1995. évben 274,2 hektár földterület jutott átlagosan egy mezőgazdasági vállalatra, ami folyamatosan csökkent, és 2000-re már csak 164,1 ha, 2002-re 70,6 ha, 2004-re pedig mindössze 54,2 ha. Egy évtized alatt egy mezőgazdasági vállalatokra jutó földterület egyötödére csökkent, pedig Kárpátalján 196 vállalattal lett több 1996 óta. A munkatermelékenység növekedésének és a termésátlagok javulásának köszönhetően a megtermelt mennyiség alig esett vissza (Закарпаття 2006).

A traktorok és a betakarítógépek számának csökkenése negatív hatással lett a mezőgazdasági vállalatok fejlődésére. 1995-ben átlagosan 3 traktor jutott egy vállalatra, 2006-ban pedig mindössze 1. A betakarítógépek aránya még rosszabb: 3 vállalatra jutott 1 gép. A felsorolt adatok átlagosak. Sok vállalat gépeket, traktorokat bérel, és nincs saját tulajdonában.

A legtöbb vállalat veszteséges és működésképtelen, amelyet az átlagosan egy vállalatra jutó betakarított mennyiség is tükröz. Az 1995-ös évben vállalatonként 106,6 kg volt, 2000-ben 41,8 kg, 2004-ben pedig az egy vállalatra jutó megtermelt mennyiség 85,7 kg volt (Закарпаття 2006). Ennek a következménye, hogy a vállalatoknál a bérelszámolás is termékben folyt, mivelhogy pénztartalékokkal a vállalatok nem rendelkeztek, még ezt a csekély mennyiséget sem tudták kellő arányban értékesíteni.

A vizsgálatok, elemzések eredményei, legyenek akár abszolút számok, akár arányszámok, ha teljesen átfogó képet adnak egy gazdasági területről, önmagukban mégsem elegendők ahhoz, hogy az eredmény megfelelően értékelhető legyen. Szükség van további összehasonlításokra, hasonló területen végzett kutatások, elemzések értékeivel való összevetésre. Vegyük most is az összehasonlítás alapjául a 2004-es évet.

Magyarországon a mezőgazdaságra használt földterületek nagyobb része két kultúra, a búza és a kukorica között oszlik meg. A legjelentősebb betakarított mennyiségi értékeket is e két mezőgazdasági növény adta a vizsgált időszakban. Ebből következtethetünk arra, hogy a természeti adottságok és a piaci feltételek leginkább e két terméknek kedveztek (KSH 2004).

Magyarországon a búza az egyik legnagyobb területen termesztett növény, melyet termésátlaga is tükröz. Kárpátalján is meghatározó ugyan a búza, amelynek termésátlaga 2004-ben 25%-kal, (10,7 q/ha) marad el a magyarországihoz viszonyítva. A 2003. évben a téli búza hektáronként megtermelt mennyisége Kárpátalján 3 q/ha, azaz a magyarországi búza termésátlagánál majdnem 9%-kal több. Az árpa termésátlaga szintén a 2003-as évben meghaladja a magyarországi átlagot, ahogy ez a zabtermelésre is jellemző.

A burgonya egy fontos mezőgazdasági termék Kárpátalján, melynek intenzív a mennyiségi és a termésátlag növekedése is. Mindössze egy évben, 2003-ban közelíti meg a Magyarországon jellemző értékeket. A 2004. évben Kárpátalján 8 mázsával nőtt a hektáronkénti betakarított érték (Закарпаття 2004), Magyarországon majdnem 100 mázsával (KSH 2004).

Összefoglaló

Kárpátalján a különböző vállalati formákban ténykedő termelők hatékonyságát javítani lehetne a megfelelő befektetésekkel, melyek a szakképzettséget, a mezőgazdaságban megjelenő innovációk beépülését és az infrastruktúra fejlesztését tennék lehetővé.

Napjainkra, a mezőgazdasági vállalatok helyzete sokat romlott a rendszerváltás előtti időszakhoz képest, számuk viszont emelkedett. A tulajdonukban lévő földek összterülete csökkent, így átlagosan kisebb területeken gazdálkodhatnak. Az elavult technológiával rendelkező vállalatok nem tudnak versenyképes termésátlagot megtermelni, míg a parasztgazdaságok termésátlaga és a betakarított termés mennyisége a megfelelő technikai felszereltség hiányában is jobb. Bár egységenként sokkal kisebb földterületekkel rendelkeznek, fokozatos fejlődés figyelhető meg mind a megyében, mind a Beregszászi járásban. A parasztgazdaságok számának növekedésével nőtt az össztermék a megyében, javulást tükröznek a termésátlagok és a mezőgazdasági termékek minőségi jellemzői is.

Az utóbbi évekre jellemző, hogy a növénytermesztés jelentősége előtérbe került az állattenyésztéssel szemben, pedig mindkettő fejlesztéséhez megvannak a gazdasági és a természeti adottságok. Bár jelentősen javult a megyében a mezőgazdasági termelés helyzete az utóbbi években, ez egyelőre mégsem elegendő egy stabil, kiegyensúlyozott gazdaság megteremtéséhez. Ha az állam és a helyi társadalmi közösségek változtatnak a mezőgazdasághoz való hozzáállásukon, felismerik annak fontosságát és a benne rejlő lehetőségeket, talán felgyorsulnak a fejlesztési folyamatok, eljutnak Kárpátaljára is a célirányos beruházások, ezáltal lendületet kapnak a mezőgazdaságban tevékenykedő vállalkozások.

IRODALOM

- Bulla Béla–Mendöl Tibor (1999). A Kárpát-medence földrajza. Lucidus. Budapest.
- Halmi Péter (2002). Az Európai Unió agrárrendszere. Budapesti Agrárkamara és Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Dr. Kormány Gyula (1996). Kárpátalja földrajzi vázlata. Nyiregyháza–Beregszász.
- Központi Statisztikai Hivatal, Magyarország; <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/mgterm/mgterm04.pdf> letöltve: 2008. május 22.
- Központi Statisztikai Hivatal, Magyarország <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/gszo.pdf> letöltve: 2008. május 22.
- Dr. Lőkös László (2000). A világ mezőgazdasága. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest.
- Nyitrai Ferenc dr. (1996). Gazdaságstatisztika. Regiszter Kiadó és Nyomda, Budapest.
- Dr. Pinczés Zoltán (1999). Kárpátalja gazdasági életének természetföldrajzi alapjai. Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Evkönyv. Nyiregyháza.
- Закарпаття 2004 статистичний щорічник, Ужгород, 2005
- Закарпаття 2006 статистичний щорічник, Ужгород, 2007
- СЕЗ "Закарпаття"; http://www.ogrsez.uzhgorod.ua/HT_ukr/sbor_fr.htm letöltve: 2006. január 20
- Береговский райком компартии Украины: Итоги Выполнения народнохозяйственного плана за три года девятой пятилетки хозяйствами Береговского района Закарпатской области; Берегово, 1974
- Заставецька О. В. та ін.: Географія Закарпатської області. Тернопіль, 1996
- М. Рущак, В. Падяк: Система хозяйствования в Закарпатской области в 1991-2004 годах; Издательство В. Падяка, Ужгород, 2004

Táblázatok jegyzéke:

1. táblázat. A mezőgazdasági össztermék alakulása Kárpátalján 1995 és 2006 között
2. táblázat. A mezőgazdasági termékek előállításának növekedési üteme Kárpátalján
3. táblázat. A szemes kultúrák termésátlaga Kárpátalján
4. táblázat. A burgonyatermesztés termésátlaga Kárpátalján
5. táblázat. Földterület, termésmennyiség és termésátlag a gyümölcs- és szőlőtermesztésben Kárpátalján
6. táblázat. A traktorok és a termésbetakarító gépek száma a mezőgazdasági üzemekben Kárpátalján

Ábrák jegyzéke:

1. ábra. A mezőgazdasági össztermék struktúrája Kárpátalján
2. ábra. A mezőgazdasági munka termelékenysége Kárpátalján
3. ábra. A mezőgazdasági termékek értékesítésének struktúrája a 2004-es évben Kárpátalján
4. ábra. Mezőgazdasági vállalatok számának alakulása